

GORDANA BLAGOJEVIĆ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Η λέξη *πανηγύρι* απαντά στα σερβικά κείμενα της μεσαιωνικής εποχής.¹ Αυτό σημαίνει ότι δανείστηκε αρκετά νωρίς από την ελληνική γλώσσα, αλλά εν πάση περιπτώσει τότε όταν η σημασία της είχε περιοριστεί. Το *πανηγύρι* (στα σερβικά *παναђур*) είναι τόσο θρησκευτικό όσο και πολιτιστικό φαινόμενο με σύνθετες οικονομικές λειτουργίες.² Εκτός από τον όρο *πανηγύρι* χρησιμοποιείται με την ίδια έννοια και η λέξη *σάμπορ* (*сабор*).³

Έτσι με τη λέξη *πανηγύρι* εννοείτο η λαοσύναξη με σκοπό τον εορτασμό κάποιου αγίου ή της εορτής, στην οποία ήταν αφιερωμένη η συγκεκριμένη εκκλησία. Το *πανηγύρι* αφενός μεν συμπεριελάμβανε την αγρυπνία την παραμονή της εορτής, επίσημη ακολουθία και λιτανείες, και αφετέρου ήταν πλαισιωμένο με ποικίλες δραστηριότητες οικονομικού χαρακτήρα και με τις διασκεδάσεις.⁴ Εκτός από τις εκκλησίες και τα μοναστήρια τα πανηγύρια γίνονταν και κοντά στους χώρους λαϊκής λατρείας, π.χ. στις «θεραπευτικές πέτρες», «θεραπευτικές πηγές», κ.α.⁵

Για τα πανηγύρια στη μεσαιωνική Σερβία δεν έχουμε παρά ελάχιστες πληροφορίες και αυτές αφορούν κυρίως τα εισοδήματα.

Εκτός από τα *πανηγύρια* στη μεσαιωνική Σερβία υπήρχε και το λεγόμενο *τρογκ* (*трѣг*), που θα μπορούσε να μεταφραστεί στα ελληνικά με τη λέξη *αγορά*. Με το συγκεκριμένο όρο χαρακτηρίζονταν οι κατά καιρούς ή οι τακτικές συναντήσεις

1. This paper is the result of Project no. 177022: *National culture of Serbs between the East and the West*, by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

2. D. Kovačević-Kojić, *Leksikon srpskog srednjeg veka*, Beograd 1999, 739.

3. D. Đorđević, *Život i običaji narodni u Leskovačkoj Moravi*, SEZB, knj. LXX, *Život i običaji narodni*, knj. 31, Beograd 1958, 223.

4. K. Jireček, *Istorija Srba II*, Beograd 1952, 190-191.

5. Dragutin Đorđević, *Tradicionalni narodni sabori i neke promene u posleratnom periodu*, Novopazarski zbornik 2, Novi Pazar 1978, 197.

των πωλητών και των αγοραστών υπό την προστασία και την εποπτεία του κράτους, το οποίο εισέπραττε φόρους.⁶

Η μονή του Αγίου Γεωργίου (Горг) στα Σκόπια, εκτός από το κύριο πανηγύρι το Νοέμβριο είχε και το χωριό Μπρόντ με την αγορά τις Κυριακές και το πανηγύρι 8. Σεπτεμβρίου (село Брод в њем трг недеља и панађур 8 дан септембра).⁷ Οι επισκέπτες από μακρινά μέρη ήταν ευπρόσδεκτοι σε πανηγύρι στα Σκόπια. Σύμφωνα με τη διαταγή του βασιλέα Μιλουτίν ο κάθε άνθρωπος, ο οποίος συμμετείχε στο πανηγύρι, ήταν υποχρεωμένος να δίνει κατά νόμο φόρους ανεξάρτητα από το αν ήταν Γραικός ή Βούλγαρος ή Σέρβος, Λατίνος, Αρβανίτης ή Βλάχος. Όλοι ήταν ελεύθεροι να έρθουν στο πανηγύρι. Το πανηγύρι και η αγορά έχουν κοινά χαρακτηριστικά, εξαιτίας των οποίων στις μεσαιωνικές πηγές η έννοιά τους ταυτίζεται. Ως προς το περιεχόμενο το πανηγύρι συνιστά κάτι περισσότερο από την αγορά και κάτι λιγότερο ως προς τη διάρκεια. Έτσι, παραδείγματος χάριν, στη χάρτα της μονής Γρατσάνιτσα (Грачаница) αναφέρεται ότι η μονή έχει το δικαίωμα να έχει και αγορά πανηγύρι, το οποίο διεξάγεται κατά τον εορτασμό του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Σχετικές με τα πανηγύρια ήταν, όπως φαίνεται, και οι αγορές οι οποίες ήταν συνδεδεμένες με μια συγκεκριμένη γιορτή και ήταν χρονικά περιορισμένες, όπως παραδείγματος χάριν: αγορά που γινόταν την παραμονή της Αναλήψεως και της Σύναξης των Παμμεγίστων Ταξιαρχών Μιχαήλ και Γαβριήλ, ή αγορά στο Πρίζρεν την παραμονή του αγίου Νικολάου.⁸

Η *περιοδική* αγορά μπορούσε να εξελιχθεί σε *τακτική* αγορά και με τέτοιο τρόπο να αλλάξει το καθεστώς και τη φυσιογνωμία του οικισμού. Στους χώρες των τελευταίων δεκαετιών της μεσαιωνικής περιόδου παρατηρείται αρκετά μεγάλος αριθμός μικρών οικισμών, που έχοντας το καθεστώς της αγοράς, μετεξελίχθηκαν σε πόλεις.⁹

Τα πανηγύρια και οι αγορές είχαν κοινό χαρακτηριστικό όχι μόνο την εισπραξη φόρων και προστίμων, αλλά και τη διαφύλαξη της *ειρήνης*, η οποία κατά τη διάρκειά τους απαγορευόταν να διαταραχθεί. Σ' εκείνον ο οποίος θα προκαλούσε φασαρίες ή συγκρούσεις επιβαλλόταν ως πρόστιμο να πληρώσει 500 υπέρπυρρα (перпера), ενώ αν είχε βγάλει ξίφος ή μαχαίρι έπρεπε να πληρώσει τη λεγόμενη βράζντα (вражда), σαν να είχε δηλαδή σκοτώσει ή τραυματίσει κάποιον άνθρωπο. Στα μεγάλα μοναστήρια, τα οποία είχαν την ασυλία, το πανηγύρι δεν ήταν υπό την εξουσία του άρχοντα, και έτσι υπήρχε ο εξής κανόνας: ο ίδιος ο ηγούμενος να είναι επικεφαλής του πανηγυριού. Στο Χτέτοβο (Хтегово) ούτε ο ίδιος, βασιλέας

6. S. Ćirković, *Leksikon srpskog srednjeg veka*, Beograd 1999, 488; D. Kovačević-Kojić, *Leksikon srpskog srednjeg veka*, Beograd 1999, 739.

7. S. Ćirković, *ό.π.*, Beograd 1999, 488.

8. *Όπ.*, σ. 489.

9. D. Kovačević-Kojić, *ό.π.*, 739.

και οι συγγενείς του δεν είχαν την εξουσία πάνω στο πανηγύρι. Το προνόμιο που είχε ο επικεφαλής του πανηγυριού, που ήταν αυτός ο οποίος είχε οργανώσει το πανηγύρι και αυτό είναι βέβαιο, τουλάχιστον για τα Σκόπια, ήταν ότι μόνο αυτός μπορούσε να πουλάει το *εκκλησιαστικό κρασί, ψωμί και κρέας*. Όλοι οι άλλοι είχαν την άδεια να πουλούν μόνο με την ευλογία του ηγουμένου, διαφορετικά επιβαλλόταν πρόστιμο και κατάσχεση του εμπορεύματος το οποίο πουλούσαν. Το πανηγύρι είχε έσοδα από τους φόρους στα εμπορεύματα και από τα πρόστιμα. Σε κάποιες περιπτώσεις αναφέρονται περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τη χρήση των εσόδων από τα πανηγύρια. Έτσι, π.χ. στην εκκλησία της Μπογκορόνιτσα Λιέβισκα (Βογοροδιца Левичка) προοριζόνταν για *τα καντήλια*, στο δε μοναστήρι των Αγίων Αρχαγγέλων για *το κερί*.¹⁰

Πανηγύρια λαμβάνουν χώρα και κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας όπου εμφανίζονται και άλλες ονομασίες, όπως *βάσαρ*, και μετά *σάγιαμ*. Συνέχισαν να υπάρχουν κατά τη διάρκεια όλου του 20ού αιώνα και γίνονται μέχρι και σήμερα.¹¹ Η λέξη *βάσαρ* (вашар) προέρχεται από την ουγγρική λέξη *vásár*.¹² *Βάσαριστε* (вашариште) είναι ο χώρος που πραγματοποιείται το *βάσαρ*.¹³ Μεταφορικά η λέξη *βάσαρ* χρησιμοποιείται για να δηλώσει την ακαταστασία, τη σύγχυση των όρων, κ.λπ. Δηλώνει επίσης και το χάος, τη χαώδη κατάσταση, την ποικιλία, κ.λπ.¹⁴

Το πανηγύρι (*σάμπορ*, *βάσαρ*, *σάγιαμ*) είναι σύναξη πελατών και εμπόρων σε ένα συγκεκριμένο μέρος και σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα με σκοπό την αγορά και την πώληση διάφορων εμπορευμάτων σε μεγάλες ποσότητες.¹⁵

Οι λαοσυνάξεις κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας συνέχισαν να γίνονται αδιάκοπα. Στα πανηγύρια ο λαός εξέφραζε συλλογικά τον πόνο του και τη θλίψη του, τα θρησκευτικά και εθνικά αισθήματά του και σχεδίαζε να αποτινάξει τον οθωμανικό ζυγό.¹⁶

Στις εκκλησίες και τα μοναστήρια ο λαός συναντιόταν όχι μόνο για λόγους θρησκευτικούς, αλλά και για να διασκεδάσει, να συναντηθεί με συγγενείς και φίλους και να κάνει διάφορες άλλες δουλειές. Οι άνθρωποι δανείζονταν χρήματα ο ένας από τον άλλο και πλήρωναν χρέη, αγόραζαν και πουλούσαν ζώα, μάθαιναν και διέδιδαν τα νέα. Στα παλαιά χρόνια στα πανηγύρια έκαναν συμφωνίες περί γάμου. Γίνονταν και χαρακτηριστικές απαγωγές κοριτσιών.¹⁷

10. S. Ćirković, ό.π., 489.

11. Ό.π., σ. 489.

12. *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, knj. II, Beograd 1962, 441.

13. Vuk St. Karadžić, *Srpski rječnik*, 1935, 57.

14. *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, knj. II, Beograd 1962, 441.

15. dr Kosta Cukić, *Državne ekonomie – Ekonomna policia*, Beograd 1862.

16. Dragutin Đorđević, *Tradicionalni narodni sabori i neke promene u posleratnom periodu*, Novopazarski zbornik 2, Novi Pazar 1978, 197-198.

17. Ό.π., σ. 199.

Το πανηγύρι ήταν και μια ευκαιρία να αλλάξουν οι άνθρωποι το κοινωνικό τους περιβάλλον, να περάσουν μια ευχάριστη μέρα, διασκεδάζοντας, τραγουδώντας και χορεύοντας. Τα πανηγύρια ήταν επίσης ευκαιρία για την ανάπτυξη της λαϊκής δημιουργίας. Από τα παλαιά χρόνια οι χοροί και η μουσική με παραδοσιακά λαϊκά όργανα δημιουργούσαν την πανηγυρική ατμόσφαιρα. Στους ειδικούς χώρους, οι οποίοι προορίζονταν για πανηγύρια, δηλαδή γύρω από την εκκλησία ή στα σταυροδρόμια των χωριών, χορεύονταν ταυτόχρονα πολλοί και διαφορετικοί χοροί. Την αξία του πανηγυριού καθόριζε ο αριθμός των χορών που χορεύονταν σ' αυτό.¹⁸ Για τους χορευτές ήταν απαγορευμένο να περάσουν από έναν χορευτικό κύκλο στον άλλο, καθώς και να χορεύουν δίπλα σε άγνωστη κοπέλα, η οποία δεν ήταν συγγενής. Τέτοιες λεπτομέρειες μπορούσαν να προκαλέσουν πολύ σοβαρά επεισόδια στα πανηγύρια. Χόρευαν όλη τη νύχτα μέχρι τα ξημερώματα.¹⁹

Μέχρι την απελευθέρωση από τους Τούρκους στη δυτική Σερβία και στη νοτιοανατολική Βοσνία οι εκκλησίες ήταν αρκετά σπάνιες. Γι' αυτό το λόγο υπήρχαν ειδικά κτίρια δίπλα στις εκκλησίες και τα μοναστήρια για την υποδοχή των ανθρώπων, οι οποίοι έρχονταν από μακριά και δεν είχαν τη δυνατότητα να γυρίσουν στα σπίτια τους την ίδια μέρα. Ο λαός έδωσε σε αυτά τα κτίρια διαφορετικές ονομασίες: *τσάρντακ* (*чардак*), *σομπράσιτσα* (*собрашница*), *κόλιμπα* (*колиба*), κ.ά. Οι ιδιοκτήτες αυτών των κτιρίων δέχονταν σ' αυτά τους συγγενείς και τους φίλους τις ημέρες των μεγάλων εορτών. Το κτίριο αυτό αποτελείτο πάντα από ένα δωμάτιο, στη μέση του οποίου βρισκόταν ένα μεγάλο τραπέζι και γύρω του τα σαμανάκια.²⁰

Αν και αυτά τα κτίρια ήταν κτισμένα στα οικόπεδα που ανήκαν στις εκκλησίες και τα μοναστήρια, δεν ήταν εκκλησιαστική περιουσία, αλλά ανήκαν σε κάποιο σόι. Κανείς εκτός από τα μέλη του σογιού δεν είχε το δικαίωμα να τα χρησιμοποιεί. Τα κτίρια αυτά είχαν σκοπό να εξάρουν το συγκεκριμένο σόι και την οικογένεια.²¹

Στα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους οι εσωτερικές αγορές στη Σερβία ήταν πολύ μικρές και είχαν αποκλειστικά τοπικό χαρακτήρα. Οι πρώτες μεγάλες αγορές ήταν πανηγύρια, στα οποία γίνονταν πώληση για την τοπική κατανάλωση και το κύριο μέρος του εμπορίου για την εξαγωγή. Κάθε περιοχή της χώρας είχε το δικό της πανηγύρι, την συγκεκριμένη μέρα του μήνα ή του έτους. Εμποροι και τεχνίτες πήγαιναν από πανηγύρι σε πανηγύρι. Μέχρι τα τέλη του 19ου αι. τα πανηγύρια προοδεύουν και στο αριθμητικό μέγεθος και στην

18. Ό.π., σ. 201-202.

19. D. Đorđević, *Život i običaji narodni u Leskovačkoj Moravi*, SEZB, knj. LXX, *Život i običaji narodni*, knj. 31, Beograd 1958, 224.

20. M. S. Filipović, *Rodovske trpeze, kolibe ili sobrašice*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo 1950, 95.

21. Ό.π., σ. 100.

εμπορική κίνηση. Όμως, το 1847 στη Σερβία υπήρχαν μόνο 17 πανηγύρια, όπου χωρούσαν 944 μαγαζιά. Το 1900 ο αριθμός των πανηγυριών ανέβηκε στα 177, στα οποία υπήρχαν 9000 μαγαζιά εμπόρων και τεχνιτών. Στις αρχές του 20ού αι. η σημασία των πανηγυριών για το εσωτερικό εμπόριο άρχισε ξαφνικά να πέφτει. Ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής στα τέλη του 19ου αι. οδήγησε στο να είναι υποχρεωτικές οι μόνιμες αγορές για την καθημερινή εμπορική κίνηση. Στη θέση των πανηγυριών εμφανίζονται στις πόλεις οι ημέρες παζαριού, οι οποίες, ανάλογα με τις ανάγκες, λαμβάνουν χώρα μία ή δύο φορές την εβδομάδα.²²

Τα πανηγύρια στη Σερβία για πρώτη φορά θεσμοθετήθηκαν νομοθετικά με το *Νόμο περί πανηγυριών* στις 13 Ιουλίου του 1839. Ο νόμος αυτός ρύθμιζε τα νέα και επικύρωνε τα παλαιά πανηγύρια στις 17 τοποθεσίες, δηλαδή σε κάθε περιοχή από ένα πανηγύρι.²³

Ο νόμος αυτός υπογράμμισε, κυρίως, τον οικονομικό ρόλο του πανηγυριού, αλλά και τον κοινωνικό του ρόλο. Στα πανηγύρια μπορούσαν να πωλούνται ζώα και είδη λαϊκής τέχνης. Ορίζονταν δύο κατηγορίες πανηγυριών: στην πρώτη ανήκαν τα πανηγύρια για την πώληση των ντόπιων προϊόντων που παράγονταν με τα ζώα, και διαρκούσαν τρεις μέρες. Στη δεύτερη, ανήκαν πανηγύρια, τα οποία διαρκούσαν πέντε μέρες και στα οποία μπορούσαν να πωλούνται και εισαγόμενα προϊόντα.²⁴ Τα πανηγύρια ήταν πλέον θεσμός που ακολουθούσε συγκεκριμένους νόμους, ύπο την επίβλεψη της κεντρικής εξουσίας και των κρατικών υπηρεσιών. Στα πανηγύρια γίνονταν κλοπές, συγκρούσεις, ταραχές, οι οποίες μειώθηκαν μετά το 1839 χάρη στη νέα οργάνωση εξουσίας. Εκτός από το συμφέρον των συμμετεχόντων στο πανηγύρι, και το κράτος είχε το δικό του συμφέρον από την είσπραξη των φόρων.²⁵

Ο νόμος του 1859 απαγόρευσε τις πωλήσεις όλων των εισαγόμενων προϊόντων στα πανηγύρια. Αυτό είχε αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία της Σερβίας, η οποία δεν είχε τότε δική της βιομηχανία. Ο καινούργιος νόμος του 1865 ξαναεπέτρεψε τις εισαγωγές. Από την άλλη πλευρά, όμως, επιθυμώντας να έχουν το μονοπώλιο του εμπορίου, οι έμποροι και τεχνίτες των πόλεων οργάνωσαν εκστρατεία για την απαγόρευση των πανηγυριών στα χωριά και μόνο οι κωμοπόλεις και οι πόλεις να έχουν πανηγύρια. Κατά την περίοδο από το 1892 μέχρι και το 1899 στη Σερβία απαγορεύτηκαν πάνω από 30 πανηγύρια, τα περισσότερα των οποίων γίνονταν στα χωριά. Αυτό προκάλεσε μεγάλη απογοήτευση μεταξύ των χωρικών.²⁶

22. Nikola Vučo, *Privredna istorija naroda FNRJ do Prvog svetskog rata*, Beograd 1948, 207.

23. Nikola Vučo, *Raspadanje esnafa u Srbiji*, knj. 1, Beograd 1954, 284.

24. Ό.π., σ. 284-285.

25. Danica Milić, *Trgovina Srbije od 1815-1839*, Beograd 1950, 138-140.

26. Ό.π., σ. 298-306.

Μετά το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, στις καινούργιες συνθήκες ζώης, η παράδοση των πανηγυριών επικράτησε. Ωστόσο, δεν έχουν την ίδια έννοια, τον ίδιο χαρακτήρα, περιεχόμενο, ρυθμό και τα χαρακτηριστικά που είχαν πριν.²⁷ Π.χ., το πανηγύρι στο Πόζαρεβατς (Пожаревац), το οποίο λαμβάνει χώρα την εορτή των Γενεθλίων του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου (Ивандан, 24. Ιουνίου/7. Ιουλίου), άρχισε να ονομάζεται *Στις επτά Ιουλίου* (Седмојулски), διότι η ημέρα αυτή εορτάζεται από την Πολιτεία ως ημέρα της εξέγερσης κατά των Γερμανών.²⁸

Στη Σερβία υπάρχουν ακόμη εμποροζωοπανηγύρεις πρώτα απ' όλα λόγω τεμαχισμού του αγροτικού κτήματος και της παραγωγής, η οποία γίνεται σ' αυτή τη βάση. Λόγω αυτού του τεμαχισμού, οι περισσότεροι αγρότες κάνουν υπερβάλλουσα προσφορά, την οποία μπορούν πιο εύκολα να προωθήσουν σε μικρές αγορές και εμποροζωοπανηγύρεις.

Ο Νίκολα Πάβκονιτς (Никола Павковић) στη δεκαετία του '70 του 20ού αι. ερεύνησε το πανηγύρι στο Νέγκοτιν (Неготин). Βάσει των συλλεχθέντων εθνογραφικών δεδομένων κατέληξε στο συμπέρασμα ότι με την οικονομική ανάπτυξη του πληθυσμού και την εξάπλωση του εμπορικού δικτύου, το πανηγύρι έχασε τον οικονομικό του ρόλο με την πάροδο του χρόνου. Αντ' αυτού αναπτύχθηκε ο κοινωνικός και ο ψυχαγωγικός χαρακτήρας του πανηγυριού, που επικρατούν και έως σήμερα. Το πανηγύρι του Νέγκοτιν μετατράπηκε σε ένα είδος μαζικής επικοινωνίας.²⁹ Εκτός από το πανηγύρι του Νέγκοτιν είναι πολύ φημισμένο και το πανηγύρι στο Σάμπατς (Шабац), που πραγματοποιείται την Γέννηση της Υπεραγίας Θεοτόκου (8./21. Σεπτεμβρίου).³⁰ Και ο Ίβαν Κοβάτσεβιτς (Иван Ковачевић) ερεύνησε την αλλαγή του χαρακτήρα του πανηγυριού και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η δομή του δεν έχει αλλάξει και δεν παρατηρούνται κάποιες σημαντικές αλλαγές ως προς τα συστατικά του στοιχεία, ώστε να διαφαίνεται πιθανότητα εξαφάνισής του στο μέλλον.³¹

Οι άνθρωποι, οι οποίοι βρίσκονται στο εξωτερικό ως οικονομικοί μετανάστες και επισκέπτονται τέτοια εποχή τους συγγενείς τους στην πατρίδα, δεν χάνουν την ευκαιρία να λάβουν μέρος και στα τοπικά πανηγύρια.

Σήμερα στα πανηγύρια υπάρχουν διάφορα εμπορεύματα. Οι παραγωγοί παραδοσιακών προϊόντων πωλούν τα δικά τους προϊόντα στα πανηγύρια σ' όλα τα

27. Dragutin Đorđević, *Tradicionalni narodni sabori i neke promene u posleratnom periodu*, Novopazarski zbornik 2, Novi Pazar 1978, 202.

28. *Politika*, subota 9. jul 2005, σ. 19.

29. N.F. Pavković, *Društveni značaj tradicionalnih godišnjih sajnova*, Etnološki pregled 10, Cetinje 1972, 101.

30. A. Rašević, *Šabački vačar*, Godišnjak Narodnog muzeja u Šapcu, Šabac 2004, 126.

31. I. Kovačević, *Tradicija i inovacija godišnjih sajnova*, Novopazarski zbornik 2, Novi Pazar 1978, 131.

μέρη της Σερβίας. Πρόκειται κυρίως για ανθρώπους με την αδιάκοπη οικογενειακή παράδοση. Οι λεγόμενοι *λίτσιτναροι* (лицидари) πωλούν τα ποικιλόχρωμα καρδιόσχημα γλυκά, τα λεγόμενα *λίτσιταρσκα ορτσα* (лицитарска орта). Είναι λογότυπο πανηγυριού και έκφραση αγάπης. Πωλούνται τα παλαιά, σχεδόν ξεχασμένα αναμνηστικά, το κλάκερ (κλαкер) και η μπόζα (боза). Καλάθια και κεραμικά έχουν μεγάλη πέραση τα τελευταία χρόνια. Βοτανολόγοι φωνάζουν από το μεγάλο φωνο από ποιες ασθένειες θεραπεύουν. Πριν από λίγα χρόνια στα πανηγύρια έχουν παρατηρηθεί και Κινέζοι με τα δικά τους προϊόντα. Εκείνο το οποίο αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος της προσφοράς στα πανηγύρια είναι μικροσυσκευές, ρούχα, παπούτσια, οικιακά σκεύη.

Υπάρχουν και πολλά καρουσέλ, φλιπεράκια, και διάφορα είδη λαχειών. Στις κλειστές τέντες με τα τραπέζια από κάτω προσφέρονται μαγειρευτά και ψητά φαγητά. Οι επισκέπτες διασκεδάζουν ακούγοντας τη φτηνή λαϊκή μουσική, τα λεγόμενα σκυλάδικα.

Ο σύγχρονος τρόπος ζωής και οι μεγάλες αγορές δεν κατάφεραν να καταργήσουν τελείως τις συναντήσεις των πωλητών και των αγοραστών στο ύπαιθρο. Το πανηγύρι δίνει τη δυνατότητα ελεύθερης περιπλάνησης, παζαρέματος και, κύριως, της άμεσης επικοινωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Вучо, Н. *Привредна историја народа ФНРЈ до Првог светског рата*, Београд 1948.
 2. Вучо, Н. *Распадање еснафа у Србији*, књ. 1, Београд 1954.
 3. Ђорђевић, Д. *Традиционални народни сабори и неке промене у послератном периоду*, Новопазарски зборник 2, Нови Пазар 1978.
 4. Јиречек, К. *Историја Срба II*, Београд 1952.
 5. Караџић, Вук Ст. *Српски рјечник*, 1935.
 6. Ковачевић, И. *Традиција и иновација годишњих сајмова*, Новопазарски зборник 2, Нови Пазар 1978.
 7. Ковачевић-Кojiћ, Д. *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999.
 8. Милић, Д. *Трговина Србије од 1815-1839*, Београд 1950.
 9. Павковић, Н.Ф. *Друштвени значај традиционалних годишњих сајмова*, Етнолошки преглед 10, Цетиње 1972.
 10. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. II, Београд 1962.
 11. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. II, Београд 1962.
 12. М. С. Филиповић, *Родовске трпезе, колибе или собранице*, Гласник Земалског музеја у Сарајеву, Сарајево 1950.
 13. Цукић, др К. *Државне економие – Економна полиција*, Београд 1862.
 14. Ђирковић, С. *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999.
- Политика*, субота 9. јул 2005.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΛΕΤΕΣ

Γεώργιος Ν. Αικατερινίδης, Τα «σταυρωμένα» δέντρα της Λευκοπηγής Κοζάνης	9
Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης - Γεώργιος Ι. Θανόπουλος – Μαριάνθη Καπλάνογλου - Καλλιόπη Ξανθάκου - Βασιλική Χρυσανθοπούλου, Σκέψεις και προτάσεις για τη διδασκαλία του λαϊκού πολιτισμού στη Μέση Εκπαίδευση.....	17
Μανόλης Γ. Βαρθούνης, Ο Έλληνας και το αυτοκίνητο: Λαογραφικές Διαπιστώσεις	31
Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου – Νάντια Μαχά-Μπιζούμη, Από τον «τόπο εκκίνησης» στο «μουσειακό τόπο»: Θεσιακά ενδύματα του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα σε μουσειακές συλλογές των Αθηνών.	45
Ρενάτα Δαλιανούδη, Μουσική - Χορός - Ενδυμα και άλλες (εικαστικές & εφαρμοσμένες) τέχνες. Το παράδειγμα των παραστάσεων του ελληνικού χοροδράματος	71
Χρήστος Ι. Δημητρουλόπουλος, Η ιστορία της Φοινικιάς: Διάδοση και παραλλαγές	95
Μάρκος Φ. Δραγούμης, Δημοτικά τραγούδια από το προσφυγικό Χιονάτο του Νομού Καστοριάς.	121
Κωνσταντίνος Ζορμπάς, Οι Σαμάνοι και η “κατάρα” στην περιοχή Tuva, Σιβηρία.	163
Μαρία Καλιαμπού, «...έφυγεν εκεί όπου δεν πεθαίνουν». Αναπαραστάσεις των νεκρών στα ελληνικά παραμύθια	177
Γεώργιος Κ. Κατσαδώρας, Η λαογραφική ποίηση του Παναγιώτη Μελέτη.	201
Γιώργος Χ. Κούζας, «Ίδια Κοινωνία». Λαογραφία και περιθωριοποιημένες ομάδες: Από τη μερική σύλληψη στην ολιστική προσέγγιση των φαινομένων της κοινωνικής περιθωριοποίησης.....	227
Wolfgang Mieder -Αριστείδης Δουλαβέρας, Η αλληλογραφία του Δημ. Σ. Λουκάτου με τον Wolfgang Mieder (1974-2000).	265
Ασπασία Μίχα-Λαμπάκη, Ψήγματα αστικής ζωής στις «Ιστορικές Αναμνήσεις» του Ν. Δραγούμη	299
Δημήτριος Γ. Πεταλάς, Σημεία συνάντησης του Βυζαντινού και του Ευρωπαϊκού Μεσαιωνικού Έπους	315
Μανόλης Γ. Σέργης, Ferdinand Tönnies: Gemeinschaft und Gesellschaft. Συμβολή στη μελέτη της κοινωνικής δομής.	347

Κυριακή Χρυσού-Καρατζά, Οι πολιτικές της μαγειρικής γνώσης και η μεταβίβασή τους μέσα από το πασχαλινό γλυκό της Σαντορίνης, τα μελιτίνα . .	385
--	-----

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑΚΕΣ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Τέταρτη ετήσια σεμιναριακή διάλεξη αφιερωμένη στη μνήμη του καθηγητή Γ. Κ. Σπυριδάκη	405
Πέμπτη ετήσια σεμιναριακή Διάλεξη αφιερωμένη στη μνήμη της καθηγήτριας Άλκης Κυριακίδου - Νέστορος.	443

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, Το υπαίθριο λαογραφικό μουσείο Πυλών Καρπάθου	467
Μανόλης Γ. Βαρθούνης, Ανθοστολισμοί ναών: Λατρευτικές συνέχειες και αστικές ασυνέχειες	475
Μανόλης Γ. Βαρθούνης, Εθιμικοί εκκλησιαστικοί πλειστηριασμοί: Συμπληρωματικά στοιχεία από την Ήπειρο	487
Gordana Blagojević, Πανηγύρια στη Σερβία από το Μεσαίωνα μέχρι σήμερα	491
Γιώργος Χ. Κούζας, Παραμύθι και κοινωνική πραγματικότητα. Η περίπτωση των «παραμυθένιων» καφετεριών και ζαχαροπλαστείων της Αθήνας. Μια πρώτη προσέγγιση	499
Γιώργος Χ. Κούζας, Θρησκευτικότητα και αστικός χώρος: Νεότερες μελέτες για τη θρησκευτική ζωή στις πόλεις	513
Βούλα Λαμπροπούλου, Καλλικάντζαροι... Σκιακούδια	521
Κωνσταντίνος Σαχινίδης, Η πολιτισμική επίδραση της Ρωσίας στη χορευτική παράδοση των Ελλήνων Ποντίων της περιοχής Καρς	523
Μαρία Θεοχάρη - Πετρουλέα, Πατριωτικές φράσεις χαραγμένες στο ναό του προφήτη Ηλία στην περιοχή Μπίλιστα του Εξωχωρίου Μάνης.	533

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μανόλης Γ. Βαρθούνης-Αναγνώστης Παπακυπαρίσσης Βιβλιογραφία - Bibliographie (1998-2012)	537
---	-----

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ

Wolf Dietrich (1938-2014)	855
Κωνσταντίνος Αντ. Μελάς (1935-2011)	857
Ανδρέας Μ. Μιχαηλίδης - Νουάρος (1922-2009)	858
Αντώνης Μηνά Σοφός (1915-2009)	860
Εύη Ολυμπίτου (1962-2011)	861
Βιβλιοκρισίες - Βιβλιοπαρουσιάσεις	867
Περιλήψεις - Summaries	999
Περιεχόμενα	1005

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΜΓ´ (43)
(2013 - 2016)

ΑΘΗΝΑ
2017

Ο 43ος τόμος της «Λαογραφίας»
τυπώθηκε με χορηγία
του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη
και του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη

ISSN 1010-7266